

JARI JÄRVELÄ

KOSKEN KAHTA PUOLTA

TAMMI

Jari Järvelä

KOSKEN KAHTA PUOLTA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ

tammi

75 VUOTTA

HELSINKI

© Jari Järvelä ja Kustannusosakeyhtiö Tammi 2018
ISBN 978-952-04-0160-3
Painettu EU:ssa

Mummeilleni

AINO

Pompin istuoltani ylös alas, pyllyn alla kitisee ja naukuu. Tästä saisi hyvän trampoliinin, samanlaisen mitä näin keväällä sirkuksessa.

– Hei hoida se homma, keittiöstä kuuluu.

Äiti on käskenyt mun pinota hetekat päiväksi, kaksi pannaan päällekkäin, vain silloin huoneessa mahtuu kävelmään.

Yksi hetekan rautaputkista helisee ja pyörii. Lopetan pomppimisen rautalankaverkolla. Saan putkenpätkän väännettyä irti. Sytytän taskulamppuni ja kurkistan sisään.

Putkessa on rulla. Niin syvällä ettei aikuisen käsi siihen ulotu.

Sammutan taskulampun ja työnnän käteni putkeen. Vaihtoehtoja on kaksi. Jos käsi jää nyt jumiin niin joudun jatkossa vetämään hetekaa perässäni. Autossa mun on pidettävä koko ajan käsivartta ulkona sivuikkunasta ja isän Mersun katolla pitää olla suksiteline johon metallisänky mahtuu. Asian hyvä puoli on se, että ikkuna on pakko pitää auki ja mun ei tule takapenkillä niin huono olo. Eli tää olisi loppujen lopuksi hyvä asia.

Tai sitten mun käsi menee rautaputken puristuksessa kuolioon ja se pitää sahata irti.

Sormet hikoaa ja nitisee metallia vasten. Saan ujutettua paperirullan pois ja käteni ulos putkesta.

Mummi huutaa aamiaiselle kun mä suoristan päällimmäisen paperin. Se on kellastunut ja murtunut reunoistaan. Kirjoitus kiemurtelee yli paperin kuin joki. Välillä muste haalistuu, välillä kynänteriä on mennyt paperista läpi.

*ei mitään uutta
ei mitään uutta
ei pelottomuutta
läpi läntisen metsän
josson kuuskymmentä miestä
mää huomenna meen*

*kun kivääri laukee
kun kivääri laukee
niin sillon juostaan
yli pisteaidan
ja kuunnellaan kun
meiät ammutaan taas*

– Pysähdy, kuulen huudon. Se ei ole mummi eikä äiti.

Seison nurkalla pissalla, nokkoset kasvaa mua korkeammiksi. Pitää varoa ettei tuuli heilauta niitä kikkeliin. Eilen heilautti ja mua kutisi koko päivän. Mummi ihmetteli miksi hieron sitä koko ajan ja sanoi, että munat putoo pois jos niitä räplää. Naapurin Lasselta putosi ja tilalle jäi vain reikä. Lassesta tuli tyttö ja se hirtti itsensä.

Poika juoksee ohitseni hiekkatiellä. Ensin sillä on kaksi jalkaa, kun siristän silmiä niitä on neljä. Jos se juoksee vielä yhtään nopeammin sillä on kohta kahdeksan koipea kuin hämähäkillä. Sen perässä ryntää tyttö, jonka letti sojottaa vaakasuoraan taaksepäin. Ne katoaa korinttipensaan taakse, jäljelle jää vain pölypilviä.

– Pysähdy, tyttö huutaa.

Pulska nainen sujahtaa pyörällä samaan suuntaan. Sen takapuoli heiluu molemmilla puolilla satulaa kuin aladobi ja pinnosten heijastimet välkkyy pölypilven keskeltä.

– Pysähtykää, paksu nainen huutaa ja soittaa pirikelloa.

Vedän vetskarin kiinni ja vilkaisen avointa ovea, mun pitäisi mennä sisään. Lähden juoksemaan tytön ja pojan ja pyörän perään, aina ratapihalle saakka.

Vasemmalla on kyltti jossa lukee KUMITEHDAS. Tehtaan edessä on rengaspino, se ylettyy tikapuina taivaaseen. Ihan vieressä on pieni ruokakauppa, jossa kävin eilen. Ovisuussa seisoo kauppias, jonka kainaloissa leviää jo heti aamusta Liekoveden kokoiset hikiläikät. Koko sen kauppa haisee sipulilta. Ostin kauppiaalta eilen litran jäätelöä ja se sanoi, että hammaslääkäri kiittää. Matkalla mummilaan jäätelö ehti sulaa. Se valui pahvikuorista ulos heti kun laskin sen pöydälle, ja kohta lautasella oli vain valkoista liejua. Mummi laski rahat monen kertaan ja sanoi että kauppias on antanut kympin setelistä väärin takaisin. Mummi nuuhkaisi rahoja, nekin haisi sipulilta.

Poika ja tyttö ja pyöräilevä nainen on ehtineet jo rata-kiskoille, ratapihalla on ainakin kaksikymmentä muutakin ihmistä. Keskimmaisillä raiteilla on tavarajuna, joka ulottuu horisontista horisonttiin enkä näe veturia. Pölyvirran tuomat ihmiset ajelehtii tavarajunaa kohti, niiden ympärillä kaikki on ruskeata ja harmaata, kissat ja koiratkin. Kun pöly laskeutuu, ihmisten kasvot on äkkiä vitivalkoisia. Pulska nainen pitelee kättä suun edessä ja sanoo: Voi kamala voi ei. Sen pyörä kaatuu ja pirikello helähtää.

Tungen lähemmäs, vaikka parrakas haalaripukuinen mies työntää ihmisiä takaisin.

– Täällä ei ole mitään näkemistä! se huutaa.

Se huomaa minut ja karjaisee:

– Perkeleen ipana. Mitä sääkin täällä teet?

– En mitään, vastaan.

– Tänne ei kaivata enää yhtään lasta.

Erotan haalarimiehen vieressä käden ja jalan, jotka on kaukana toisistaan, ihmisen pitäisi niiden välissä olla neljä metriä pitkä.

Ratapihan halkaisee kimeä vihellys ja hyppään pois kiskoilta. Ympärillä ihmiset kääntelee päitään kuin pöllöt mutta liikkuvaa junaa ei näy. Haalaripukuisen miehen luo ilmestyy poliisi, ja toinenkin. Ne viittoilee kaksin käsin ja nyt ihmiset perääntyy. Haalaripukuinen heiluttaa käsiään niiden takana kuin haluaisi lentää koko ratapihalta pois kumitehtaan pläkkikatolle.

– Kenen poika se on? mun takana kysytään.

– Ei ole poika vaan tyttö, joku ärähtää. Se tarttuu mua olkapäästä, se onkin se iso haalaripukuinen mies. Sen poskiin on noussut punaiset läikät kuin se olisi hakannut nyrkeillä itseään naamaan.

– Enkö mä sanonu! se ulvahtaa.

Peräännyn. Haalaripukuinen tarrautuu korppikotkan kynsineen toiseen poikaan ja ravistaa sitä niin että pisamat putoilee pojan poskilta.

– Enkö mä sanonu ettei vaunujen välistä mennä!

Haalaripukuinen mies alkaa itkeä.

Poliisi tulee sen luo, tarttuu käsivarresta ja vie sen pois. Varmaan putkaan. Kun poliisi katoaa, ihmiset työntää mua ja toisiaan taas kohti tavarajunaa.

Näen kokonaan mitä sepelillä on ja haluan pois. En pääse. Ihmiset törmäilee toisiinsa ja painaa mun keuhkot kasaan ja sinkoilen sinne tänne kuin tynnyri Niagaran putouksessa.

– Päästäkää! huudan niille.

Ne ei laske mua välistään vaan upottaa muhun kyynärpänsä. Kompastun ja lyön polven ratakiskoon, silmissä kipunoi kuin joku osoittaisi lampulla suoraan naamaan.

Pulsa pyöräilijänainen nostaa mut ylös ja puristaa tisiensä väliin.

– Voi poika pieni, se sanoo. – Kyllä saa surra.

Remmon pääni irti tisseistä.

– Mä en pillitä tyttöjen takia, sähähdän. Juoksen yli kisko-
kojen ja huomaan vasta kaupan luona että polvesta tihkuu
verta. Pyyhkäisen rikkiinäistä ihoa kädellä ja nuolaisen
kämmentä, suuhun leviää ruosteen maku. Veturi viheltää
surumarssia ja lokit taivaalla kiljuu takaisin.

Kaupan ja kumitehtaan väliin on pysäköity poliisiauto,
jonka viereen rullaa juuri musta Volvo. Aluksi ruumisauto
parkkeeraa liian lähelle, eikä kuski saa ovea auki. Se joutuu
peruuttamaan ja yrittämään uusiksi, isä pudistaa aina päätään
tuollaisille kuskeille.

Ihmisiä tulvii koko ajan hiekkatietä ja kisko-
kojen poikki paikalle. Ruumisautosta pungertaa ulos ensin vatsa ja sitten
lopun miehestä. Mustapukuinen kaljupää sylkee maahan,
sen kädessä heilahtelee rautakaupan muovikassi. Joku viisi-
vuotias voisi luulla, että kassissa on pikaliimaa jolla kaljupää
pystyy liittämään tytön palaset neljässä sekunnissa yhteen.

Hiekkatiellä on vettä kuopissa, yhdessä pikkulätäkössä räpiköi sitruunaperhonen. Se ei ole yhtä keltainen kuin kesän alussa, silloin sittisten siivet loistaa kuin banaanit. Tää perhonen on haalea kuin mummin lakana, pesty ja tärkätty moneen kertaan.

Nostan lakanaperhosen kämmenelle, siivissä on reikiä ja puhallan niitä kuiviksi. Perhonen ponnistaa ilmaan, mutta ei jaksa lentää kuin mun polven korkeudella, ilma puhaltaa siiviläsiipien läpi.

Meidän kotikadulle Kouvolaan vedettiin tänä kesänä asfaltti ja ajoin fillarilla kostean pien yli, nyt siinä on ikuisesti renkaanjäljet. Mummin luo ei vedetä asfalttia ikinä. Mää olen asfaltointilistalla Saharan jälkeen, mummi on sanonut.

Hyppään ojan yli mummin pihalle. Seuraan miten lakanaperhonen hoipertelee eteenpäin risteykseen, kai se jatkaa maalitehtaalle värjäämään siipensä uudestaan.

Kierrän kaivon kaukaa. Niin kauan kuin muistan mua on kielletty avaamasta kaivon kantta, sillä kuolleet lapset katsoo pohjalta ja käskee seurakseen. Niiltä näkyy mummin mukaan vain silmät veden pinnalla kuin sammakoilla.

Astun tampoouriin, eteisessä on aina viileä vaikka ulkona olisi neljäkymmentä astetta ja pihakivellä pystyisi paistamaan munan. Mummi istuu keittiössään pienen pöydän ääressä, sillä on tuoli ikkunan vieressä ja se hörppii kahvia lautaselta. Mummi säästää kuppia ettei siitä putoa pohja.

– Sulla oli todella pitkä pissä, äiti sanoo. Se on jo syönyt aamiaisen ja istuu keinutuolissa. Keinutuolin on rakentanut mun isoisoisäni Anselmi, se oli Näлкälänmäen taitavin rakentaja. Se rakensi nopeammin talon kuin mä käyn pissalla.

Jos keinutuolia nojaa liian taakse niin se kippaa ympäri. Joka kerta kun istun siihen mummi varoittaa: Herran tähren poika. Mummi ei ymmärrä että Anselmi rakensi keinutuolin tahallaan niin että sillä pääsee ympäri. Ja ympäri ja uudestaan ympäri kun pitää vain vauhtia yllä. Sillä voi pyöriä portaita alas liiterin eteen ja mennä hiekkatietä pitkin takaisin ratapihalle nopeammin kuin poliisiautolla. Aamulla lukee Tyrvään Sanomissa: Tavarajunan ja keinutuolin törmäyksessä kuoli veturikuski. Keinutuoli pysyi ehjänä.

Mun isoisoisä on kuollut, se kuoli jo ennen kuin mä synnyin. Ja isoisä myös. Toinenkin ukki on kuollut, mulla on vain mummi. Ja toinen mummi.

– Miten sulla voi olla noin likaset jalat? äiti ihmettelee.
– Kävitkö sä sontakasassa hyppimässä?

Vilkaisen taakseni. Räsymattoon on jäänyt tummat läiskät kuin minusta olisi päässyt väriä.

– Ei se mitään, mummi sanoo.

– Kyllä se nyt jotain, äiti sanoo. – Portailta on vati jossa pestään jalat. Kyllä Jari sen tietää. Muuten ne on siansorkat.

Koukistelen varpaitani ettei ne muuttuisi sorkiksi. Äiti ja mummi puhuu mun lävitseni kuin en olisi olemassa.

- Jos poika pelkää vettä, mummi sanoo.
- Ilmankos se ei osaa uida, äiti tuhahtaa.
- Osaanpas!
- Metrin osaat, äiti sanoo.
- Parempi metrikin kuin ei mitään, mummi nyökkää.

Käyn portailla ja upotan jalkani pesuvatiin, siihen jää mun jäljiltä veden sijasta viisi litraa tervaa. Kun palaan pöydän ääreen, tajuan että kädet on yhtä likaiset kuin jalat äsken. Hieron kämmeniä puhtaaksi vastakkain, olisi pitänyt tehdä se muualla kuin voileivän päällä. Nyt ratapihan hiekka narskuu hampaissa.

Mummi katsoo ikkunasta samalla kun kallistaa lautasta, se kyttää ikkunassa varmaan yölläkin. Aina kun mä puuhailen ulkona mummi vilkuttaa lasin läpi ja mun pitää vilkuttaa takaisin, vaikka roikkuisin räystästä viiden metrin korkeudessa.

Ovi kolahtaa ja tampusuurista ilmestyy sama paksu nainen joka ajoi polkupyörällä mun ohi. Sillä on vasta puoli päätä keittiössä, kun se jo kiljaisee: – Kuusiston tyttö on jäänyt junan alle.

Muutun näkymättömäksi. Se on mun taito. Olen kuulut monta multa kiellettyä juttua ovenraoista, kamanoiden vierestä, oksanrei’istä, hormoneista, verhon takaa. Nyt istun hiljaa nurkassa ja sulaudun huonekaluihin. Olen Näkymättömön Poika.

Pulsa nainen ei pysty istumaan vaan se seisoo pohkeet täristen ja väänтелеe käsiään kuin ne olisi painimatsissa keskenään. Vasen käsi vääntää oikeasta kravattiotteen.

Nainen puhuu melkein läähättäen. Se kertoo miten kakarat oli leikkineet kuka uskaltaa viimeisenä sukeltaa tavaran junan vaunujen alta. Tiitättehän? Aluksi juna irtoa paikal-

taan hitaasti. Kiskot huokaisee ja pyörät pyöräi verkkiaan ja konepajan nimen erottaa rautapyörissä vielä. Silloin on vielä helppo suikata vaunun alta. Sitten vauhti alkaa kiihtyä. Rautapyörrien teksti sumenee ja täytyy sukeltaa vauhdilla jos vielä aikoo keretä. Vauhti kiihtyy entisestään, kolme vaunua sulautuu yhdeksi. Ja silloin se Kuusiston tyttö yritti ehtiä alta.

Pulsa nainen pyyhkii märkiä poskia.

– Kakarat oli sopineet että voittaja saa jäätelötuutin, nainen sanoo katkonaisesti. – Eikä tyttö halunnut jäädä poikia huonommaksi.

– Ei hyvä luoja, mummi sanoo. – Jäätelön takia multaa syömään.

Paksun naisen korvista nousee melkein höyryä. Se sähisee miten ne pysäyttää tavarajunat tahallaan suoraan asemarakennuksen eteen, niin että nälkälänmäkeläisillä on kilometrin lisämatka jos haluaa mennä asemalle ostamaan lipun. Tai sillan yli keskustaan. Aina pitää kiertää ne helvetin vaunut. Eikä polkupyöräkään auta, koska ne viskovat tahallaan lasinsiruja ratapihalle niin että kumit puhkeaa.

– Ketkä ne? äiti ihmettelee.

– Porvarit! Esimerkiks Kumitehtaan omistajat. Ne saa siten kaupattua enemmän pyöränkumeja!

Mummi nyökyttelee ja kaataa kahvia kuppiinsa. Kupista se kaataa sen lautaselleen. Lautaselta se ryystää kahvin sokeripalan läpi.

Mummin kahvinjuonti näyttää monimutkaisemmalta kuin herätyskellon purkaminen. Se oli tosi helppoa, mutta kasaaminen ei multa onnistunut. Heitin ylimääräiset osat pois ja panin takakannen kiinni ettei kukaan huomaa. Isä myöhästyi töistä.

Mummi kertoo miten ennen kapinaa tavarajunat vielä pysäytettiin kauemmas. Mutta kapinan jälkeen lahtarit käski jättää junat aseman eteen. Niin meidän piti aina kiertää ne ja laahustaa samalla pölyssä pitkän matkaa ja miettiä pahoja tekojamme. Jotkut päätti oikaista vaunujen välistä, ja jos juna leikkasi palasiksi niin oli yksi punikki vähemmän. Eikä mikään oo muuttunut. Taas on yksi nälkälänmäkeläinen palasina.

– Mä näin ne palat, kiljahdan ja tajuan sulkea suuni vasta liian myöhään.

Naiset tuijottaa syyttävästi minuun. Pudistan päätäni.

– Mut mä en menis junan alta vaikka saisin jäätelötuutin. Tuutissa on kauppiaan sipulihikeä.

Paksun naisen ja äidin ja mummin silmät on taskulampun keilat. – Sää et saa ikinä mennä yksin ratapihalle! Lupaatko varmasti? Paksu nainen heristää sormeaan mulle. Jos se jatkaa niin sen etusormi irtoaa kohta nivelestä ja lentää seinän läpi ja lävistää ulkona ohi lentävän räkättirastaan. Rastaalta jää viisi poikasta, ne odottaa turhaan että emo tuo kastemadon. Ne kuolee nälkään sormenheristelyn takia.

Karkaan pihalle ja istun keinuun. Se narisee ja kitisee, mummi kuulee kitinästä missä mä olen. Mun pitää sitoa tähän koira joka vinguttaa keinua koko päivän, niin voin lähteä hyppimään Kaalisaareen kymmenen metrin tornista, eikä ne huomaa.

En saa mennä Kaalisaareen yksin. En osaa uida kuin metrin.

Rullaan auki hetekanputkesta löytämäni paperit. Kirjoitus on levinnyt ja töhryisestä tekstistä on hidas saada selvää. Rivi riviltä mun käsivarret nousee enemmän kananlihalle.

*me hauataan
kielet
aitojen alle
ja kustaan
hautojen päälle*

*me naulataan
kielet
ruokapöytiin
kun heil on vielä
sylkee suissaan*

*puotetaan
kielet
muurahaispesiin
ja nauretaan sitä
kun ne itkee*

KAKSI MUMMIA – KAKSI TOTUUTTA KANSALAISSODASTA

7-vuotiaan pojan kaksi kesäpäivää v. 1977, kahdessa mummilassa. Koski erottaa mummit toisistaan, mutta syvin juopa heidän välillään ovat muistot vuodesta 1918.

Mummit asuvat samassa kaupungissa, välissä on koski. Toisen perhe oli sisällissodassa punaisten puolella, toinen valkoisten. Mutta heidän lapsensa rakastuivat kuin Romeo ja Julia. Ja saivat pojan.

Toiseen mummilaan haetaan vesi kaivosta ja lämpö liiteristä. Leikkitoverina pihassa on Vilho-poika, joka vuonna 1918 sai reiän vatsaansa. Toisessa mummilassa on palkintopuutarha, katossa kristallikruunu ja seinällä Mannerheim. Poika elää kesäänsä kahdessa eri todellisuudessa ja kuulee mummeiltaan kaksi eri totuutta nuoresta Suomesta.

